

загроза «Я» як єдності свідомості й центру приймання рішень. Між тим, щодо самої реальності, можна дійти до наступного висновку: ті сфери суспільної діяльності, які залучені до конструювання суб'єкта, у сучасному світі все більше допускають цілеспрямоване їх проектування.

Дійсне злиття горизонтів клінічної та філософської антропології народжує інші концепти і питання: «Чи можемо ми помислити Суб'єкта у множині?» Таке питання руйнує деконструктивістський сценарій концептуальної гри, виявляючи кордони спекулятивно-герметичного виміру постмодерного нарративу, подолання яких потребує проекції філософської теорії на площину конкретного існування людини. Проблематика суб'єкта тут розглядається як мейнстрімна, деякі філософи розглядають її як таку, що конститує сучасну філософію (А. Бадью [1]). Особливістю неklasичного образу суб'єкта є елімінація субстанціальності суб'єкта на користь підлеглості його дискурсивним практикам. У семантичному контексті зазначене є проявом «перемоги» значення підлеглості понад предметність. Найбільш популярними стали лаканівські та фукольдянські проекти критики класичної концепції суб'єкта. У цих неklasичних проєктах французьких авторів критика направлена на спростування єдності свідомості через доказ гетерогенності суб'єкта, розпад суб'єкта на певні роз'єднані структури, протиставлені одна одній, як, наприклад, у лаканівському психоаналізі, Я протиставлено суб'єкту. Лаканівська аналітика суб'єкта обгрунтовує його підпорядкованість, дякуючи експлікації онтологічного співвідношення мови та суб'єкта. Фукольдянська стратегія критики суб'єкта виходить із ідеї залежності суб'єкта від зовнішніх для нього структур, насамперед, від влади та норм, тобто ця стратегія вписана у простір культурно-історичних та суспільно-політичних детермінант суб'єкта, залежність його формування від історично фіксованих, конкретних дискурсивних практик.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, ідея «смерті суб'єкта», зазначена на початку другої половини ХХ століття, не стала остаточною. Про це свідчать сучасні дискусії навколо суб'єкта. Протягом цих дискусій з'ясується питання про стратегії подальших розвідок щодо суб'єкта й суб'єктивності. Численні мислителі сьогодення вважають, що зараз йдеться скоріше про трансформацію суб'єктності, ніж її кінець. Ставши непроникливим для власного погляду, визначивши себе закинутим у світ, не створений ним, суб'єкт залишився бути провідною темою сучасної філософії, оскільки відмова від суб'єктивності як впливової філософської концепції неодмінно приведе до серйозних наслідків для сучасності. Така відмова може зруйнувати засадничі цінності, на яких заснована сучасна цивілізація. Саме тому сучасні філософи шукають відповіді як синтезувати суспільний та індивідуальний принцип у суб'єктному діалозі. Тобто, суб'єкти мають не замикатися у внутрішньому світі, а знаходити нову універсальність, що засновується не на тотожності, а на розбіжностях, які не виключають міжсуб'єктний діалог і солідарність.

Список використаних джерел

1. Бадью Ален. Століття. – К.: Ніка-Центр, 2014. – 312 с.
2. Декомб В. Дополнение к субъекту. – М.: Новое литературное обозрение. – 2011. – 576 с.

3. Габермас Ю. Постметафизичне мислення. – К.: Дух і літера, 2011. – 280 с.

4. Левинас Э. Гуманизм другого человека. – М.: РОССПЭН. – 2004. – 752 с.

5. Skyrtych V. M. Transformation of the concept «subject» in the clinical discourse of philosophical anthropology // Антропологічні виміри філософських досліджень. – N 13 (2018). – С.7–16.

6. Хайдеггер М. Бытие и время. – М.: Академический Проект, 2011. – 460 с.

References

1. Bad'ju Alen. Stolittja. – K.: Nika-Centr, 2014. – 312 s.
2. Dekomb V. Dopolnenie k sub#ektu. – M.: Novoe literaturnoe obozrenie. – 2011. – 576 s.
3. Gabermas Ju. Postmetafizychnе myslennja. – K.: Duh i litera, 2011. – 280 s.
4. Levinas Je. Gumanizm drugogo cheloveka. – M.: ROSSPJeN. – 2004. – 752 s.
5. Skyrtych V. M. Transformation of the concept «subject» in the clinical discourse of philosophical anthropology // Antropologichni vymiry filosof's'kyh doslidzhen'. – N 13 (2018). – S.7–16.
6. Hajdegger M. Bytie i vremja. – M.: Akademicheskij Proekt, 2011. – 460 s.

Skrytych V. M., PhD, Associate Professor of Philosophy Department at Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), Skirtachv5@gmail.com

Kovaleva O. V., PhD, Associate Professor of Pedagogy Department at Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk)

Bobrov I. I., student, Department of Philosophy, Socio-Political and Law Sciences, Donbas State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), kol5a4ok1997@gmail.com

Strategies for the return of the subject

The purpose of the article is to analyze the modern searches of the subject for his return to philosophical discourse. The authors proposed various descriptions of the subject as a normative structure, which allow identify problem points in the understanding of the subject more deeply and thoroughly. The article shows the logic expediency of the subject's investigation from its consideration in the ontological context to the communicative interaction. It is demonstrated that strategies for the return of the subject should be based not only on the descriptions of the attributes of subjectivity in the synthetic combination of transcendental cogito and empirical being in the world, but on bringing them to the logic of universal forms of activity. Proceeding from this, the practical function of the subject becomes primary function. It is shown that subjects should not be locked in the inner world, but to find a new universality that is based not on identities, but on differences that do not exclude interpersonal dialogue and solidarity.

Keywords: subject, subjectivity, philosophy, ontology, rationality, communication.

* * *

УДК 130.2

Бабіна С. І.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософських та соціальних наук, Київський
національний торговельно-економічний університет
(Україна, Київ), babina.svet@ukr.net

ГРА МАСКАМИ ЯК ФОРМА ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ СВОБОДИ

Метою статті є розкриття гри масками в сучасному суспільстві як форми екзистенціальної свободи. Маска показана як свідомо конструйований образ людини для репрезентації Я в соціумі. Досягнення поставленої в статті мети допоміг екзистенціальний підхід. Реалізації цього підходу сприяло використання загальнофілософських методів аналізу і синтезу. Теоретичною основою статті стали сучасні філософські дослідження, присвячені темі «гри» та «homo ludens». У статті гру розглянуто у філософському ракурсі, розкрито її екзистенціальний аспект. Гру масками-образами проаналізовано як форму екзистенціальної свободи, як творчий індивідуальний засіб буття особистості в сучасному суспільстві. Зроблено висновок, що гра масками – це мистецтво дистанціюватися від соціальних ролей та бути незалежним перед соціальним простором, це вміння відкривати світу Можливого як здатність бути Іншим, бути відповідальним перед собою за себе щоразу як Іншого, розширювати межі самовияву людини та творчо розкривати нові «грані» власного Я.

Ключові слова: маска, гра, гра масками, свобода, Я, Інший.

Після опублікування роботи Й. Хейзінги «Homo Ludens» [1] гра міцно закріпилася як регулятор соціальної поведінки, а домінуючою особливістю сучасного «суспільства спектаклю» стала ігрова складова [2]. В умовах інформаційного суспільства «мистецтво жити» для багатьох людей – це і «мистецтво грати в житті». Це вказує на актуальність продовження досліджень феномена гри та «людини, яка грає».

У філософії існує велика кількість інтерпретацій феномена гри. Згідно Й. Хейзінги, гра є базовою формою розвитку культури [1, с. 61], за Е. Фінком гра є одним із феноменів людського буття [3]. Серед сучасних ґрунтовних досліджень феномена гри, слід зазначити дисертаційні роботи вітчизняних науковців. Аналіз гри як проблеми філософської антропології досліджував К. Б. Сігов [4]. Методологічному аспекту аналізу гри як соціально-філософської проблеми присвячена робота М. І. Бойченка [5]. Я. М. Білик досліджував ігровий феномен в культурі [6]. Тему гри та комунікації в соціальній віртуальній реальності розглянуто в дисертації О. О. Сотникової [7]. Тоталогічний вимір феномена гри проаналізовано в роботі Г. В. Радіонової [8]. Ігрову концепцію культури в українському контексті дослідив О. Е. Павленко [9]. Соціально-філософському аналізу багатомірності рольової реальності присвячено дослідження Н. С. Корабльової [10; 11].

Серед ґрунтовних досліджень зарубіжних авторів, присвячених грі, – це оригінальна філософська концепція гри Л. Т. Ретюнських [12], дослідження «гри у просторі серйозного» Т. А. Апінян [13], дослідження ролі гри у стратегіях соціальної ідентифікації І. В. Кузіна [14]. Лудологічна проблематика представлена також у статтях сучасних зарубіжних науковців: С. Корнева [15], М. В. Восканян [16; 17], О. Л. Яковлевої [18; 19], С. С. Аванесова та Є. І. Спешилової [20; 21], Л. О. Беляєвої та О. М. Новикової [22], А. П. Краснопольської [23], Н. А. Нохріної [24], Н. Л. Вігель [25], Ф. Г. Смельянова та В. П. Шалаєва [26] тощо.

Однак, незважаючи на те, що тема гри є достатньо розробленою в сучасній вітчизняній та світовій філософській думці, є необхідність її подальшого вивчення. Простір гри є багатомірним, що обумовлює широту її прояву: від святкової сфери до сфери повсякдення, від гри в масці до гри масками-образами [27]. Недостатньо вивченим у філософії залишається простір гри як форми екзистенціальної свободи, який розглянутий через один з атрибутів гри – маску-образ.

Мета статті – розкрити гру масками в сучасному суспільстві як форму екзистенціальної свободи. Для досягнення поставленої мети нам необхідно визначити значення маски в просторі «гра в житті». Тому термін «маска» в статті ми будемо розуміти як свідомо конструйований образ людини, тотожній театралізованій поведінці.

Сучасні теоретики концепції гри констатують, що гра – це соціальний феномен, у грі виражається людська сутність, позиція в бутті. Я. М. Білик вважає одним з головних аспектів ігрового феномена екзистенціальний – «гра виступає маніфестацією сутності людини» [6, с. 4]. К. Б. Сігов зазначає, що «людина поза грою і людина в грі – це позиції в бутті, які принципово відрізняються» [28, с. 43]. Дійсно, грати – це означає усвідомлювати і відчувати себе саме граючим. Л. Т. Ретюнських

виділяє три рівні: емпіричний, екзистенціальний і комунікативний, в яких розгортається гра як цілісна форма людської буттєвості, суб'єктом якої завжди є людина в усій сукупності своїх соціально-психологічних та екзистенціальних характеристик, що оцінює її чи інші феномени буття як ігрові з позицій «зсередини» [12, с. 243]. Екзистенціальний рівень буття гри Л. Т. Ретюнських визначає як «комплекс переживань, почуттів, думок, які оцінюють певний момент буття як гру» [там само, с. 6]. Тобто гра як екзистенційне буття завжди є усвідомленим, відчутим і оціненим.

Гра, як позиція в бутті, вводить людину в соціальний простір, задає роль, правила, сценарій, допомагає проникнути в сенс свободи і відповідальності за роль. Гра, театральність є не тільки бажання грати роль в житті, але також бажання охороняти себе від навколишнього світу, залишитися самим собою в глибині. Гра – це й бажання бути іншим, але не тільки в рольовому, а Іншим і в більш глибокому розумінні.

К. Б. Сігов пише, що «в грі виявляється фундаментальна здатність людини – здатність відкриватися світові можливого», яка не зводиться до ментальних, психічних або фізичних властивостей людини, так як тут мова йде «про гру всієї людини, взятої в особливому модусі – людини за-даною» [28, с. 35]. Причому структура за-даною людини та її завдання конституюється світом можливого. Здатність розкриватися світу можливого властива кожній людині. «Гра як відкрита форма спілкування зі світом можливого виявляє в людині її глибинну за-дану іпостась, вивільняє людину можливою...» [там само, с. 40].

На думку М. Епштейна гра – це «діяльність у сфері можливого», у світі можливостей «людина може відрізнятись від себе, не стаючи при цьому реально іншою людиною» [29, с. 180]. Можливе як ідея можливого Я може бути трактовано як потенціювання особистості. «Я *можу* бути, і це «*можу*» зберігається під оболонкою будь-якого «я е»». Особистість – можливість самої себе, яка не вичерпується будь-якою самореалізацією. Більш того, кожна така самореалізація ірреалізує Я, відсуває його вглиб власних можливостей. Я – це вічна нездійсненність...» [30, с. 154].

Саме відкритість гри простору Можливого забезпечує людині вихід за межі наявної самототожності. У процесі гри актуалізуються можливі іпостасі особистості. Гра відкриває перед людиною світ Можливого (частиною якого і є всілякі маски), але також забезпечує можливість здобуття нової, раніше не проявленої самості. Людина у грі може розкривати свою сутність. Маски, які розігруються у грі, значно розширюють межі самовияву. Ігрова свобода виступає як шлях подолання наявного буття, вихід з нього, без його руйнування й знищення, бо «гра – це одномоментне перебування в двох станах особистості, ігрове подвоєння особистості, в якому ігрове Я не підміняє справжнє, але доповнює його» [12, с. 113–114, 168]. У грі суб'єктивно людина відчуває можливість реалізуватися так, як цього ніколи раніше не було, і як це було б на перший погляд неможливо в його житті. Простір, який конституюється у процесі гри, є не що інше, як простір свободи для екзистенціального руху. А вже вибір стоїть за людиною. Залежно від різних виборів особистість проявиться тим чи іншим чином, знайде той чи інший образ.

Гра, якою суб'єкт керується, проживаючи своє життя, постає як форма екзистенціальної свободи. «Те, чим ми можемо бути і що ми можемо робити, в будь-якому випадку обмежено умовами, які створені не нами, та нав'язані нам книгою світу. І все ж навіть у цих межах наша свобода реальна ...» [31, с. 343]. На відміну від модерну, який мав у своїй основі необмежене поняття свободи, постмодерн, на думку В. Г. Табачковського, ґрунтується на уявленні про свободу як перш за все особистісний вибір [32, с. 409]. Для кожної людини існують певні моменти свободи – ситуації, коли вона має шанс зробити унікальний, ніким не передбачений акт. «Вибір як крок за себе є крок до себе в здійсненості. Вибір демонструє рух в статистиці: нічого, здається, не змінюється, але додається виконаність буттям. Виконати себе – це бути у бутті самому по собі, у бутті самого себе. Бути – це діяти, вчиняти, це бути обраним в своєму виборі» [14, с. 265]. Проектуючи бажаний образ, людина йде на ризик вибору, переключивши всі інші можливі варіанти. Обирати, створювати модель власного буття завжди важко. У будь-якій ситуації індивід має альтернативи вибору, тому він до певної міри є вільним. Багато хто віддає перевагу відмовитися від свободи вибору, слідує запропонованим соціумом «схемам», які спрощують дійсність. Але це також є вибір.

Часто людиною обирається дійсність *das Man* (М. Гайдеггер), в якій виявляється проблема соціального як знеособленого анонімного простору [33]. Потрапляючи в простір публічного (*das Man*), який визначає повсякденності спосіб бути, Я, на думку М. Гайдеггера, піддається знеособленню, вдягає безликі «нав'язуванні» маски. Людина, впадаючи в усереднене існування, втрачає відчуття своєї «справжності» і поглинається повсякденністю, причому «середина ... стежить за всяким винятком, який вибивається» [там само, с. 127]. Індивід, який розчинений у «середовищі» «вже сам не мислить себе поза державною та колективною тотальністю, стає якимось уривком тоталітету» [34, с. 57]. В результаті Я втрачає свою одиничність, стаючи анонімним, відчуженим. «Людино-самість всього голосніше і частіше говорить Я-Я, бо, по суті, вона не є власне вона сама і ухиляється від власної здатності-бути» [33, с. 322].

Звернення до ідей М. Гайдеггера дозволяє уявити таку картину соціального простору (*das Man*), в якому Я спочатку приймає за свій власний, притаманний цьому простору стан знеособленості. Усвідомивши ж це своє становище, що приводить Я до відсутності свого обличчя, індивідуальності, Я змінює стратегію, перетворюючи маску в засіб захисту особистого простору, в якому може виникнути своє власне обличчя. Маска дозволяє віддати себе, водночас зберігаючи себе, так як потреба вдягнути маску виникає в момент усвідомлення невідповідності реального Я належному Я. Лише гра як принципова позиція в бутті виступає способом зберегти особистий простір. Маска і власна гра Я з маскою стає протистоянням іншим як головний конституюючий момент самості *Dasein*, бо Я усвідомлює небезпеку прямого ототожнення зі світом *das Man*. Маска дозволяє людині в просторі публічного не бути поглинутою грою готових асоціацій, готових сцен, закладених самим цим простором, дозволяє людині зберегти свої власні, конкретні можливості. Суб'єкт

починає грати зі своєю соціальною роллю, зі своєю соціальною маскою, з тим, ким його вважають, ким його хочуть бачити, він цілеспрямовано «входить» у ці ролі, зберігаючи по відношенню до них суб'єктивну дистанцію, перетворюючи маску в засіб приховування свого буття в соціальному просторі.

С. Корнев пропонує як альтернативу «безликого існування» в сучасному «суспільстві спектаклю» стратегію «перпендикулярного існування я», ігрову за своєю суттю, яка дозволяє жити в соціумі, але бути вільним від нього [15, с. 7]. Суть стратегії «тотального розвітлення» (як своєрідного «мистецтва жити») в світі спектаклю – «не дати перетворити себе в об'єкт, щось однозначне і зручне для опису» [там само, с. 9]. Цей принцип – «уникнення всіляких ярликів» – кращий для будь-якої публічної діяльності в сучасному світі. Щоб тебе сприймали не через призму твого іміджу – однієї застиглої маски – потрібно самому, вважає С. Корнев, активно руйнувати сформований імідж, який склався. Ця стратегія передбачає невичерпну багатолітність суб'єкта, користування відразу всіма масками, знайденими в світі спектаклю. Керуючись цією життєвою стратегією, кожен з масок індивід повинен розглядати як засіб для вторгнення в світ спектаклю. Людина повинна володіти відразу всіма масками і ролями настільки природньо, наскільки вони відповідають її власній логіці вчинків, і при цьому, під кожною з цих масок вміти залишитися самою собою. Власна гра його Я з маскою є захист від загрози бути втраченим, маска дозволяє залишитися вірним собі. «Стратегія розвітлення» – це, за С. Корневим, розмивання власного образу. Вона необхідна для того, щоб сприйняття людини іншими не вписувалося в призму якоїсь однієї установки, щоб уникнути попадання «в класифікаційні ячейки спектаклю» і «зберегти за собою свободу переміщення в цьому просторі» [15, с. 9].

За допомогою низки масок людина вислизає з-під визначень, вона поспішає скоріше надіти іншу маску, щоб не бути визначеною. Розмивання власного образу народжує абсолютну невразливість, тоді сприймаючи суб'єкта, бачать тільки безліч масок, під якими не кожному дано побачити справжнє – динаміку руху [там само, с. 10]. Суб'єкт переходить від маски до маски, змішуючи і зіштовхуючи їх між собою, показуючи тільки зовні підпорядкування системі соціальних означачих. Відповідно до цієї стратегії діє суб'єкт з-під маски, а не його маска сама по собі. Саме тому, що суб'єкт здатний змінювати маски і під кожною з них він може залишатися самим собою, він більш не є складовою частиною соціального спектаклю. Хоча небезпека – зростися з однією з масок, ототожнити себе з нею залишається.

«Феномен маски містить у собі подвійність: штучне приховування неприхованості і природну гру, що стала мистецтвом, гру самої неприхованості з собою через приховування, гру, яка створює нерозривний зв'язок неприхованості-приховування» [14, с. 19]. На думку С. Корнева: «Сьогодні будь-яка роль, будь-яка маска, будь-яка статична конфігурація масок – об'єкт симуляції. Справжнє проявляє себе в певному русі від маски до маски, як закон зміни масок, що надає їм нового змісту» [15, с. 11]. С. Корнев вважає, що радикальне позбавлення від будь-якого однозначного образу, рух від маски до маски, але на цей раз не для того, щоб заплутати інших,

а щоб допомогти собі – це єдина розумна стратегія самозахисту в світі спектаклю [там само с. 11], в якій гра масками є проявом турботи про власне існування у «світі ролей».

Набуття стійкого внутрішнього світу в душі при одночасній його рухливості розчиняє страх втрати себе в наборі масок, які освоєні в житті, так як ці маски – це власні маски. Описуваний суб'єкт ототожнює себе з процесом руху крізь ці маски, який вибудовує їх у певну єдність. Тобто суб'єкт виступає як «суб'єкт в процесі» (Ю. Крістева), він постає в екзистенціальній динаміці [35]. Випадковість, вважає І. В. Кузін, що здійснюється в грі масок, «робить такий поворот, в якому зав'язується незворотня історія, яка визначає особистісне буття, а то, що відбувається випадково, буває вирішальною миттю нашого подальшого буття, і гра відкриває доступ до розуміння сутності випадковості і долі» [14 с. 183–184]. Особистість, яка здійснюється як закон руху через маски, несе перед собою відповідальність за свій «шлях», за себе кожен раз як Іншого. Цей рух змінює самі маски, разом з дискурсами, в які вони вбудовані, оскільки надає їм нові функції, не передбачені у вихідному проекті. Доведена до логічного завершення, ця життєва стратегія як процес екзистенціального розкриття суб'єкта може привести людину до самої себе і подарувати їй неповторну єдність особистості.

Життя як мистецтво балансування на межі гри і серйозного «не зводиться до звичайної «постмодерністської» гри у зміну масок, оскільки суб'єкт живиться в кожну з масок з повною серйозністю, – він використовує їх не стільки для гри, а для того, щоб за допомогою гри проявити, пробудити якісь риси власної особистості» [15, с. 7]. «Досвід аутентичної гри – це відліт від самої, її «обіграння»; в своєму прагненні вийти за будь-яку даність, за будь-яке зручне готове уявлення про саму себе людина не «втікає від себе», але якраз наближається до свого ества, до своєї динамічної за-даності» [34, с. 55].

Таким чином, людина в сучасному суспільстві використовує гру масками, щоб пристосуватися або протистояти певним ситуаціям, в яких їй трапляється опинитися, як відсіч прагненням нівелювати індивідуальне. Гра масками як форма екзистенціальної свободи проявляється як свідоме подвоєння світу, яке дає можливість безперешкодного переходу з однієї маски-образу в іншу. Проявом екзистенціальної свободи є вміння відкриватися світу Можливого, здатність бути Іншим, здатність бути відповідальним перед собою за себе щоразу як Іншого. Залежно від різних виборів ситуативних форм представленості, особистість проявляється тим чи іншим чином, розкриваючись в розмаїтті масок.

Гра масками як мистецтво дистанціюватися від соціальних ролей стає індивідуальним засобом буття людини в соціальному просторі. Маска і, в цілому, ситуація гри масками-образами – це власний, індивідуальний, творчий засіб набуття людиною самої, в якому творчо розкриваються нові «грані» власного Я.

Список використаних джерел

1. Хейзинга Й. Homo Ludens. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс – Академия», 1992. – 464 с.
2. Дебор Г. Общество спектакля. Пер с фр. С. Офертас с М. Якубович. – М.: Издательство «Логос», 2000. – 184 с.

3. Финк Э. Основные феномены человеческого бытия // Проблемы человека в западной философии. – М, 1998. – С.357–402.

4. Сигов К. Б. Игра как проблема философской антропологии: автореф. дисс. ... канд. филос. наук: спец. 09.00.01 «Диалектический и исторический материализм» / К. Б. Сигов. – К., 1990. – 18 с.

5. Бойченко М. І. Гра як соціально-філософська проблема (методологічний аспект аналізу): Дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 189 с.

6. Білик Я. М. Ігровий феномен в культурі: Автореф. дис. ... д-р філос. н.: 09.00.04 / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Х., 1999. – 26 с.

7. Сотникова О. О. Гра та комунікація в соціальній віртуальній реальності: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О. О. Сотникова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – 17 с.

8. Радіонова Г. В. Тоталогічний вимір феномена гри: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Г. В. Радіонова; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 18 с.

9. Павленко О. Е. Ігрова концепція культури: український контекст: дис. ... канд. філософ. наук: спец.: 09.00.12 – «українознавство (філософські науки)» / О. Е. Павленко. – Київ, 2012. – 197 с.

10. Коробльова Н. С. Багатомірність рольової реальності: ролі і маски – лик та личина. – Х.: ХНУ, 2000. – 288 с.

11. Коробльова Н. С. Багатомірність рольової реальності: соціально-філософський аналіз: Дис. ... докт. філос. н.: 09.00.03. – Х., 2000. – 406 с.

12. Ретюнских Л. Т. Философия игры. – М.: Вузовская книга, 2002. – 255 с.

13. Апинян Т. А. Игра в пространстве серьезного: Игра, миф, ритуал, сон, искусство и другие / Т. А. Апинян, С.-Петербург. гос. консерватория, Ин-т народов Севера Рос. гос. пед. ун-та. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2003. – 398 с.

14. Кузин И. В. Маски субъекта: Стратегии социальной идентификации. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2004. – 312 с.

15. Корнев С. Имидж в эпоху спектакля // ИНАЧЕ. – 2001. – №4. – С.6–11.

16. Восканян М. В. Homo informaticus и homo ludens: игра в культуре информационного общества // Вопросы культурологии. – 2008. – №11. – С.17–22. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12839413>

17. Восканян М. В. Игра в индивидуализированном обществе // Общественные науки и современность. – 2009. – №2. – С.170–176. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/contents.asp?id=33275899>

18. Яковлева Е. Л. Игра – уникальный феномен культуры // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2010. – №7 (113). – С.150–155. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/igra-unikalnyy-fenomen-kultury>

19. Яковлева Е. Л. Многообразные облики игры: попытка философского осмысления // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2014. – №3. – С.87–90. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/contents.asp?id=34033338>

20. Аванесов С. С., Шешилова Е. И. Антропология игры // Вестник Томского государственного педагогического университета (TSPU Bulletin). – 2012. – №4 (119). – С.208–213. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/antropologiya-igray>

21. Шешилова Е. И. Человек играющий: экзистенциальный проект // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). – 2015. – №5 (158). – С.177–180. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/chelovek-igrayushchiy-ekzistentsialnyy-proekt>

22. Беляева Л. А., Новикова О. Н. Игра как способ конструирования личностной идентичности // Образование и наука. – 2012. – №5 (94). – С.73–82. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2012-5-73-82>

23. Краснопольская А. П. Трансформация игровых стратегий в постнеклассической парадигме культуры // Вестник московского государственного университета культуры и искусств. – 2012. – №1 (45). – С.56–61. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/transformatsiya-igrovyyh-strategiy-v-postneklassicheskoy-paradigme-kultury>

24. Нохрина Н. А. Феномен двойственности игры: игра как становление или утрата индивидуальности // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – №4. – Серия «Психология», Вып. 19. – С.20–25. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://vestnik.susu.ru/psychology/article/view/1076/1049>

25. Вигель Н. Л. Человек – «играющий герой» эпохи пост-модерна // Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2015. – №1. – С.42–45. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gsen.sfedu.ru/rus/issues/2015/1/>
26. Емельянов Ф. Г., Шалаев В. П. Игра в пространстве самоидентификации и идентичности человека в обществе постмодерна // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. – 2015. – №5. – С.121–125. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/igra-v-prostranstve-samoidentifikatsii-i-identichnosti-cheloveka-v-obschestve-postmoderna>
27. Сороштан С. И. (Бабина С. И.) Маска у просторі гри // Науковий вісник. Серія «Філософія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2006. – Вип.22. – С.23–29.
28. Сігов К. Б. Людина поза грою і людина, що грає. Вступ до філософії гри. Стаття перша // Філософська і соціологічна думка. – 1990. – №4. – С.28–43.
29. Эпштейн М. Н. Философия возможного. – СПб.: Алетейя, 2001. – 334 с.
30. Тульчинский Г. Л. Постчеловеческая персонология // Проективный философский словарь: Новые термины и понятия / Под ред. Г. Л. Тульчинского и М. Н. Эпштейна. – СПб.: Алетейя, 2003. – С.310–314.
31. Аббаньяно Н. Структура экзистенции. Введение в экзистенциализм. Позитивный экзистенциализм и другие работы. Пер. с итал. А. Л. Зорина. – СПб.: Изд-во «Алетейя». – 506 с.
32. Табачковский В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-містецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». – К.: Видавць PARAPAN, 2005. – 432 с.
33. Хайдеггер М. Бытие и время. Пер. с нем. В. В. Библина. – СПб.: Наука, 2002. – 451 с.
34. Сігов К. Б. Людина поза грою і людина, що грає. Вступ до філософії гри. Стаття друга // Філософська і соціологічна думка. – 1990. – №10. – С.44–59.
35. Сороштан С. И. (Бабина С. И.) Маска в «вечном возвращении» к себе // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, серія: філософія. Філософські перипетії. – Харків: ХНУ. – 2009. – №877. – Вип.41. – С.197–202.
15. Kornev C. Imidzh v jepohu spektaklja // INACHe. – 2001. – №4. – С.6–11.
16. Voskanjan M. V. Homo informaticus i homo ludens: igra v kul'ture informacionnogo obshhestva // Voprosy kul'turologii. – 2008. – №11. – С.17–22. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12839413>
17. Voskanjan M. V. Igra v individualizirovannom obshhestve // Obshhestvennyye nauki i sovremennost'. – 2009. – №2. – С.170–176. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://elibrary.ru/contents.asp?id=33275899>
18. Jakovleva E. L. Igra – unikal'nyj fenomen kul'tury // Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – №7 (113). – С.150–155. [Elektronnyj resurs]. Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/v/igra-unikalnyj-fenomen-kul'tury>
19. Jakovleva E. L. Mnogoobraznye obliki igry: popytka filosofskogo osmyslenija // Azimut nauchnyh issledovanij: pedagogika i psihologija. – 2014. – №3. – С.87–90. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://elibrary.ru/contents.asp?id=34033338>
20. Avanesov S. S., Speshilova E. I. Antropologija igry // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta (TSPU Bulletin). – 2012. – №4 (119). – С.208–213. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/v/antropologiya-igry>
21. Speshilova E. I. Chelovek igrajušhij: jekzistencial'nyj proekt // Vestnik TGPU (TSPU Bulletin). – 2015. – №5 (158). – С.177–180. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/v/chelovek-igrajushchij-ekzistencialnyj-proekt>
22. Beljaeva L. A., Novikova O. N. Igra kak sposob konstruirovaniya lichnostnoj identichnosti // Obrazovanie i nauka. – 2012. – №5 (94). – С.73–82. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2012-5-73-82>
23. Krasnopolskaja A. P. Transformacija igrovych strategij v postneklassicheskoj paradigme kul'tury // Vestnik moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv. – 2012. – №1 (45). – С.56–61. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/v/transformatsiya-igrovych-strategij-v-postneklassicheskoj-paradigme-kul'tury>
24. Nohrina N. A. Fenomen dvojstvennosti igry: igra kak stanovlenie ili utrata individual'nosti // Vestnik JuUrGU. – 2012. – №4. – Serija «Psihologija», Vyp.19. – С.20–25. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://vestnik.susu.ru/psychology/article/view/1076/1049>
25. Vigel' N. L. Chelovek – «igrajushhij geroj» jepohi postmoderna // Gumanitarnye i social'no-jekonomicheckie nauki. – 2015. – С.42–45. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://gsen.sfedu.ru/rus/issues/2015/1/>
26. Emel'janov F. G., Shalaev V. P. Igra v prostranstve samoidentifikatsii i identichnosti cheloveka v obshhestve postmoderna // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv. – 2015. – №5. – С.121–125. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/v/igra-v-prostranstve-samoidentifikatsii-i-identichnosti-cheloveka-v-obschestve-postmoderna>
27. Sjeroshstan S. I. (Babina S. I.) Maska u prostori gry // Naukovij visnyk. Serija «Filosofija» / Hark. nac. ped. un-t im. G. S. Skovorody. – Harkiv: HNPU, 2006. – Vyp.22. – С.23–29.
28. Сігов К. Б. Лjudyna poza groju i Ljudyna, shho graje. Vstup do filosofii i' gry. Statija persha // Filosof's'ka i sociologichna dumka. – 1990. – №4. – С.28–43.
29. Jepshtejn M. N. Filosofija vozmozhnogo. – SPb.: Aletejja, 2001. – 334 s.
30. Tul'chinskij G. L. Postchelovecheskaja personologija // Projektivnyj filosofskij slovar': Noveye terminy i ponjatija / Pod red. G. L. Tul'chinskogo i M. N. Jepshtejna. – SPb.: Aletejja, 2003. – С.310–314.
31. Abban'jano N. Struktura jekzistencii. Vvedenie v jekzistencializm. Pozitivnyj jekzistencializm i drugie raboty. Per. s ital. A. L. Zorina. – SPb.: Izd-vo «Aletejja». – 506 s.
32. Tabachkov's'kyj V. G. Polіsutnisne homo: filosof's'ko-mystec'ka dumka v poshukah «неевклідової рефлексивності». – К.: Vydavec' PARAPAN, 2005. – 432 s.
33. Hajdegger M. Bytie i vremja. Per. s nem. V. V. Bibihina. – SPb.: Nauka, 2002. – 451 s.
34. Sigov K. B. Ljudyna poza groju i Ljudyna, shho graje. Vstup do filosofii i' gry. Statija druga // Filosof's'ka i sociologichna dumka. – 1990. – №10. – С.44–59.
35. Seroshtan S. I. (Babina S. I.) Maska v «vechnom vozvrashhenii» k sebe // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu im. V. N. Karazina, serija: filosofija. Filosof's'ki perypetii'. – Harkiv: HNU. – 2009. – №877. – Vyp.41. – С.197–202.

References

1. Hjozjinga J. Homo Ludens. – М.: Izdatel'skaja gruppa «Progress», «Progress – Akademija», 1992. – 464 s.
2. Debor G. Obshhestvo spektaklja. Per s fr. S. Ofertas s M. Jakubovich. – М.: Izdatel'stvo «Logos», 2000. – 184 s.
3. Fink Je. Osnovnye fenomeny chelovecheskogo bytija // Problemy cheloveka v zapadnoj filosofii. – М, 1998. – С.357–402.
4. Sigov K. B. Igra kak problema filosofskoj antropologii: avtoref. diss. ... kand. filos. nauk: spec. 09.00.01 «Dialekticheskij i istoricheskij materializm» / K. B. Sigov. – K., 1990. – 18 s.
5. Bojchenko M. I. Gra jak social'no-filosofs'ka problema (metodologičnyj aspekt analizu): Dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03 / Kyi'vs'kyj un-t im. T. Shevchenka. – K., 1997. – 189 s.
6. Bilyk Ja. M. Igrovyj fenomen v kul'turi: Avtoref. dys. ... d-ra filos. n.: 09.00.04 / HNU im. V. N. Karazina. – H., 1999. – 26 s.
7. Sotnykova O. O. Gra ta komunikacija v social'nij virtual'nij real'nosti: Avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk: 09.00.03 / O. O. Sotnykova; Hark. nac. un-t im. V. N. Karazina. – H., 2005. – 17 s.
8. Radionova G. V. Totallogičnyj vymir fenomena gry: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03 / G. V. Radionova; Nacional'nyj pedagogičnyj universytet im. M. P. Dragomanova. – K., 2010. – 18 s.
9. Pavlenko O. E. Igrova koncepcija kul'tury: ukrai'ns'kyj kontekst: dys. ... kand. filosof. nauk: spec.: 09.00.12 – «ukrai'noznavstvo (filosofs'ki nauky)» / O. E. Pavlenko. – Kyi'v, 2012. – 197 s.
10. Korabl'ova N. S. Bagatomirnist' rol'ovoi' real'nosti: roli i masky – lyk ta lychyna. – H.: HNU, 2000. – 288 s.
11. Korabl'ova N. S. Bagatomirnist' rol'ovoi' real'nosti: social'no-filosofs'kyj analiz: Dys. ... dokt. filos. n.: 09.00.03. – H., 2000. – 406 s.
12. Retjunskih L. T. Filosofija igry. – М.: Vuzovskaja kniga, 2002. – 255 s.
13. Apinjan T. A. Igra v prostranstve ser'eznogo: Igra, mif, ritual, son, iskusstvo i drugie / T. A. Apinjan; S.–Peterb. gos. konservatorija, In-t narodov Severa Ros. gos. ped. un-ta. – SPb.: Izd-vo S.–Peterb. un-ta, 2003. – 398 s.
14. Kuzin I. V. Maski sub#ekta: Strategii social'noj identifikatsii. – SPb.: Izd-vo S.–Peterb. un-ta, 2004. – 312 s.

Babina S. I., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophic and Social Sciences, Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Kyiv), babina.svet@ukr.net

A game of masks as a form of existential freedom

The aim of the article is to reveal the game of masks in modern society as a form of existential freedom. The mask is shown as a deliberately designed image of a person for the representation of the I in the society. The existential approach helped to achieve the goal of the article. The use of general philosophical methods analysis and synthesis has contributed to the implementation of this approach. Modern philosophical researches, devoted to the theme «the game» and «homo ludens», have become the theoretical basis of the article. In the article the game is considered in a philosophical foreshortening, its existential aspect is revealed. Playing masks-images is analyzed as a form of existential freedom, as a creative individual way of being an individual in modern society. It is concluded that the game of masks is the art of distancing oneself from social roles and being independent in the face of social space, this is the ability to open to the world Possible as the ability to be the Other, to be responsible to yourself for your own behaviour each time as the Other, to expand the boundaries of the person's self-expression and reveal creatively new sides of his own personality.

Keywords: mask, game, game with masks, freedom, I, the Other.

* * *

УДК 781.91:7.01

Лівак В. А.,

провідний концертмейстер кафедри хореографії,
Відокремлений підрозділ «Миколаївська
філія Київського національного університету
культури і мистецтва» (Україна, Миколаїв),
vadimlivak@ukr.net

Музичні інструменти ТА ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЇХ ЗНАЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО–ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

Аналізуються особливості формування музичного інструментарію та особливостей теоретичного обґрунтування феномену його використання в музичній практиці. Метою статті є розкриття особливостей трактування музичних інструментів в теоретичному дискурсі в контексті історико–культурного розвитку людства. Методологія дослідження передбачає застосування міждисциплінарного принципу, який полягає у залученні історичних, культурологічних, музикознавчих, філософських знань, масиву методів – аналізу, синтезу, компаративного, за допомогою яких здійснюється формування комплексного уявлення стосовно поставленої мети. Аналіз особливостей розвитку музичного інструментарію та специфіки його теоретичного обґрунтування дає можливість простежити певну динаміку взаємодії між теорією та практикою. За часів стародавніх цивілізацій відбувається становлення міфологічних та філософсько–теоретичних уявлень, пов'язаних з музичними інструментами, в результаті якого здійснюється диференціація можливостей їх практичного використання в залежності від поставленої мети та мистецьких задач. Проте на етапі становлення захіносерпейської культури Нового часу відбувається поступове формування філософської думки, що має не конкретно–практичний, а універсально–узагальнюючий характер, в результаті чого відбувається зменшення інтересу до певних інструментів. Натомість виникають нові інструменти та удосконалюються вже існуючі, що відкриває широкі можливості для їх практичного застосування.

Ключові слова: музичні інструменти, філософія, культура, історія.

Музичний інструментарій є надзвичайно різноманітним. Становлення форм та видів інструментів в контексті історико–культурного розвитку супроводжувалося певним осмисленням їх значення та ролі. Досить часто теоретичні уявлення стосовно інструментарію були зумовлені певними міфологічними, релігійними чи ідеологічними чинниками, що сприяло їх актуалізації в контексті культури чи, навпаки, знеціненню. Виділення аспектів трактування ролі музичних інструментів та окреслення їх значення в контексті культурно–історичного розвитку є питанням, що потребує міждисциплінарного підходу, при якому

мають використовуватись масив знань історико–культурологічного, філософсько–естетичного, музикознавчого характеру.

Питання філософського обґрунтування мистецтва загалом та музичного зокрема здійснюються в праці провідного німецького філософа Г. Гегеля. Спроба виділити певні аспекти трактування музики в філософсько–естетичному дискурсі здійснюються в дослідженні А. Тормахової. Виділення ключових питань, пов'язаних з розвитком музичного мистецтва та його загальна історія викладені в праці Л. Сабанєєва. Деякі питання, що побіжно стосуються китайської культури та міфології висвітлюються в роботі М. Кукаріної.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. В сучасному дискурсі наявно чимало робіт, які пов'язані зі становленням музичних інструментів. В працях, присвячених проблемам інструментознавства висвітлено особливості технічного облаштування інструментів та їх практичного застосування, проте історичні аспекти їх становлення залишаються поза увагою. В роботах мислителів, як правило, наявний підхід, де відсутній конкретно–практичний зріз трактування інструментів. Відповідно, питання дослідження інтерпретації значення музичних інструментів в свідченнях міфологічного, філософського, культурологічного характеру залишається таким, якому не приділено достатньої уваги.

Метою статті є розкриття особливостей трактування музичних інструментів в теоретичному дискурсі в контексті історико–культурного розвитку людства.

Історія розвитку людської культури нерозривно пов'язана з формуванням мистецької практики. На ранніх етапах становлення суспільних угруповань мистецтво відігравало синкретичну функцію, поєднуючи магічні, комунікативні, естетичні та виховні аспекти. Перші форми музичної активності були представлені вокальним та інструментальним виконавством. Первісний інструментарій складався з найпростіших форм ударних, а згодом й духових та струнно–щипкових різновидів. На даному етапі неможливо казати про відмінність теоретичних та практичних вимірів відношення до інструментів, насамперед, через брак відомостей писемного характеру, а також завдяки тому, що доцільність використання підкреслювалась її практичним застосуванням.

В китайській міфології чимале значення відводилось опису першопредків – героїв, які ставали творцями надзвичайно важливих елементів культурного побуту. Виокремлення якихось певних інструментів в ній немає. Як правило, усі давні артефакти виготовлялись з глини. «Усім міфічним першопредкам зазвичай приписувалося виготовлення різних глиняних посудів, музичних інструментів, що в давнину вважалось надзвичайно цінним діянням» [2, с. 3]. Проте у більш пізній період можна казати про зародження інструментарію, що стає основою для того, що існує і в сьогоденні. Так в стародавньому Китаї не лише виникають відомі ударні інструменти, як–от литаври та гонг, але й прототип органу. «Значно більше історичного значення має музичний інструментарій Китаю, що містив прототипи багатьох сучасних інструментів, що сходять до найвіддаленіших часів. Серед них – там–там (гонг), литаври, барабани і «тченг», що ймовірно виникає ще раніше X століття до Р.Х. та такий, що становив прототип органу, в який він